

ישראל-ארצות הברית: מ"יחסים מיוחדים" ל"יחסים"?

שמעון שטיין | 28 במאי, 2025 | גיליון 1989

המציאות הפנים-אמריקאית, האזורית והגלובלית עוברת בימים אלה שינויים דרמטיים. האם יחסי ישראל-ארצות הברית ישארו חסינים בפני התהפוכות והשלכותיהן המגוונות? האם מה שהיה הוא שיהיה (בכפוף להתאמות נסיבתיות)? האם נכסיותה של ישראל תגבר על משקל הנטל שהיא עלולה להיות עבור ארצות הברית? בתשובה לשאלות אלה, הכרסום הניכר בנדבכי "היחסים המיוחדים" - האתוס והאינטרסים המשותפים וכן סדקים בגשר המחבר בין הקהילה היהודית האמריקאית לבין ישראל - אינם מבשרים טובות.

בישראל רווחת ההנחה כי ביחס ליחסים עם ארצות הברית - מה שהיה הוא שיהיה. בניגוד לטענתו של ראש ממשלת בריטניה במאה ה-19, הלורד פאלמרסטון, כי אין (לבריטניה) לא אויבים נצחיים ולא ידידים נצחיים, אלא אינטרסים נצחיים ואלו משתנים עם שינוי הנסיבות, התבנית המחשבתית המדריכה את חשיבתם של הנהגות ישראל לדורותיהן ומרבית הציבור היא שונה, בפרט בהקשר היחסים עם ארצות הברית. נוצר רושם, כי הן ההנהגה והן הציבור מניחים שאין בכוחם של שינויים ותהפוכות גאו-פוליטיים ופוליטיים פנימיים כדי לשנות את טיב היחסים בין המדינות. וכך, ישראל יכולה להמשיך ולאתגר את ארצות הברית ואף ולפגוע באינטרסים שלה במזרח התיכון, בלי שהממשל האמריקאי יחרוג מתמיכתו העקרונית בה. לאורך שנים רבות ניתן היה לתמוך בהערכה זו.

עם זאת, האם ישראל תוכל להשיג את יעדיה גם בעתיד, אם החתירה אליהם תיעשה תוך פגיעה אפשרית בהעדפותיו האסטרטגיות של הממשל האמריקאי ובלי שבסיס היחסים בין המדינות ייפגע?

בניסיון לענות על השאלה תזכר אמירתו של הסופר האמריקאי ארנסט המינגווי: "How did you go bankrupt? Two ways. Gradually, then suddenly" הנחה שלפיה תהליכים מתקיימים לאורך זמן וניתן לעקוב אחריהם או לחילופין להתעלם מהם, אך כשהתהליך מבשיל הוא מסתיים באקט או אירוע פתאומי כביכול, ורק אז נשאלות שאלות לגבי הסיבות לכך והאם ניתן היה למנוע אותו. מתקפת חמאס ב-7 באוקטובר 2023 מתאימה לתיאור זה וגם למערכת היחסים בין ישראל לארצות הברית פוטנציאל להתאים לו.

היחסים המיוחדים בין ישראל לארצות הברית מבוססים על שלושה נדבכים, אשר ברבות השנים נתגלעו בהם סדקים ובימים אלה הם הולכים ומתרחבים. חלקם נובע ממהלכיה של ישראל ואחרים הם תוצאה של תהליכים פנים אמריקאים וגלובליים, המקרינים על היחסים

הבילטרליים. האם הסדקים ניתנים לאיחוי, או שמא אנו ניצבים בפני סיומו של עידן ותחילתו של עידן חדש ביחסים, שיהיה פחות קרוב ו"מיוחד"?

הנדבך הראשון הוא האתוס המשותף ותפיסת ארצות הברית את עצמה כאומה עם משימה עולמית, שוחרת טוב. עדות לכך הייתה למשל כניסתה של ארצות הברית למלחמת העולם הראשונה, כדברי הנשיא וודרו ווילסון במטרה לעשות את העולם בטוח לדמוקרטיה. מאז סיום מלחמת העולם השנייה וביתר שאת מאז סיום המלחמה הקרה, הפכה ארצות הברית למנהיגת העולם המערבי ולמובילת הסדר הליברלי/קפיטליסטי, כשהיא מונחית על ידי עקרונות השמירה על הסדר הדמוקרטי, על ערכי שלטון החוק וזכויות אזרח, ישראל נתפסה כמונחית על ידי אתוס דומה לזה המוביל את חברה האמריקאית-דמוקרטית וכחלק מהעולם המערבי, ומכאן, הנכונות להירתם ולסייע לה.

ואולם, כהונתו השנייה של הנשיא דונלד טראמפ מביאה לידי ביטוי תפיסה שניכרה עוד בתקופת כהונתו הראשונה והיא שונה לחלוטין מזו שהובילו מרבית ממשליו הקודמים של ארצות הברית. עיקריה הם נטישת הסדר הליברלי, ערעור על חשיבות הבריתות בזירה הבינלאומית, "אמריקה תחילה" (ובה בעת "טראמפ תחילה"). במקביל החיל טראמפ שינויים רבי-משמעות בהתנהלות הממשל, המשקפים כלפי פנים חתירה נחושה לערער את הסדר הדמוקרטי ולכוונו למשטר אוטוריטרי-פופוליסטי. גם בישראל ניכר תהליך המאיים לחתור תחת אשיות הדמוקרטיה - בכון דומה לזה המתרחש בארצות הברית. כלומר: חלה שחיקה בבסיס הערכי הליברלי, שהיה אחד הנדבכים העיקריים של היחסים בין המדינות. לכך יש להוסיף את השחיקה הנמשכת בתמיכה בישראל בשורות המפלגה הדמוקרטית והיעשות התמיכה בישראל מנושא הנמצא בקונצנזוס האמריקאי לסוגייה שנויה במחלוקת - בין היתר כתוצאה ממדיניות ישראלית המשקפת הזדהות עם המפלגה הרפובליקנית.

הנדבך השני הינו האינטרסים המשותפים, שהתעצבו בתקופת המלחמה הקרה והמאבק הבינושי. תקופה זו התאפיינה בזהות אינטרסים לנוכח האויב המשותף - ברית המועצות ושותפיה במזרח התיכון, שחתרו להשמדת ישראל. ארצות הברית ראתה אז בישראל בעלת ברית במאמץ הגלובלי והאזורי לדחוק את רגלי ברית המועצות. סיום המלחמה הקרה וסוף האיום הסובייטי פינו מקום לאיום משותף חדש - טרור אזורי מזרח תיכוני וטרור בזירה הבינלאומית. ישראל, הנחושה להילחם בטרור, המשיכה אם כן להיות רלוונטית לאינטרס האמריקאי. הסיוע האיראני לארגוני טרור - חמאס, חיזבאללה, המיליציה החות'ית ומיליציות נוספות הנתמכות על ידי איראן נתפסו עם זאת כאיום ישיר על ישראל יותר מאשר כאיום על האינטרסים האמריקאים באזור במזרח התיכון.

אשר לאיראן, על פניו נראה כי מדובר באיום משותף גם אם מוגבל. בעוד שרבים בישראל רואים באיום האיראני איום קיומי לא כן בארצות הברית. ארצות הברית רואה באיראן איום על בעלות בריתה באזור, וכפועל יוצא - כחותרת תחת האינטרס האמריקאי בו. מבין שלושת האיומים

הנשקפים לישראל מכיוונה של איראן - הגרעיני, הטילי והחתרנות - נתפס נושא הגרעין כמרכזי מבחינת וושינגטון הן בהיבט המאמץ למניעתה של תפוצת נשק גרעיני ככלל והן בהקשר של ההשלכות האזוריות האפשריות כתוצאה מהמצאות נשק גרעיני בידי איראן. חוסר הודאות ואי-הבהירות כיום לגבי עמדת ארצות הברית בקשר לסוגיה הקריטית של העשרת אורניום, במקביל לשאיפת טראמפ לקדם עסקות כלכליות, טכנולוגיות וצבאיות בלי שימוש בכוח, מהווה פוטנציאל חיכוך עם ארצות הברית מבחינת ישראל, החותרת להסיג לאחור את פרויקט הגרעין באופן משמעותי (שכן לא ניתן לחסלו כליל).

מוקד מחלוקת נוסף הוא הסוגיה הפלסטינית, שקיבלה לאחרונה ממד דחיפות נוסף על רקע המלחמה בבצועת עזה ותכניותיו מרחיקות הלכת של הנשיא טראמפ לעצב את המזרח התיכון על בסיס יחסים משופרים עם מדינות במפרץ (ולתפארת האינטרסים הכלכליים של משפחתו, כפי שבאו לידי ביטוי בעת ביקורו במפרץ במאי 2025). המלחמה הנמשכת ברצועת עזה בכלל ובפרט סוגית החטופים הישראליים שבידי חמאס מהוות מכשול בפני מאמצי הנשיא לכוון באזור מציאות גיאופוליטית חדשה, שתבוא לידי ביטוי בקואליציה פרו-אמריקאית כמשקל נגד לאיראן ובעלות בריתה, ובכללן רוסיה וסין. אחד מיעדי הביניים בתכנית זו הוא כינון נורמליזציה בין ערב הסעודית לישראל, כשמכשול עיקרי בפני קידומה הוא סירוב ישראל לנקוט צעדים בכיוון יישום פתרון שתי המדינות. מבחינה זו, לפי שעה, ישראל עומדת בדרכו של הנשיא טראמפ להרחבת מעגל 'הסכמי אברהם' והצהרות מפיו בעת ביקורו בערב הסעודית העידו כי החליט לוותר על מטרה זו, לעת עתה. זאת ועוד, מרכזיותה של ערב הסעודית במדיניותו של טראמפ במזרח התיכון עלולה לשחוק את מרכזיותה של ישראל כבעלת הברית החשובה באזור. תקיעת מקלות בדרכו של טראמפ לסיים מלחמות, כאמצעי להקל עליו לקדם עסקאות כלכליות, עלולה לגרום לכך שהוא יניח לישראל לנפשה. אחד המבחנים לחשיבות האסטרטגית של ישראל בעיני הממשל האמריקאי יהיה החלטה שיקבל לגבי הסיוע הביטחוני לישראל לשנים הקרובות.

הנדבך השלישי של היחסים הוא הקהילה היהודית בארצות הברית, הנתפסת כגשר בין שתי החברות והמדינות. גם בו מתגלעים בשנים האחרונות סדקים. היעשות ישראל סוגיית מחלוקת בין-מפלגתית עוררה מחלוקות גם בקרב הקהילה היהודית, שמרביתה ממשיכה להצביע עבור המפלגה הדמוקרטית למרות עמדותיה הביקורתיות כלפי מדיניות ישראל בהקשר הסוגייה הפלסטינית. הקהילה כולה ניצבת כיום בפני הצורך להתמודד עם האנטישמיות הגואה מאז ה-7 באוקטובר ופרוץ המלחמה ברצועת עזה, כשהמגמה הנמשכת של הפניית עורף לישראל מצד הדור הצעיר של הקהילה מדאיגה במיוחד.

לסיכום, המציאות הפנים-אמריקאית, האזורית והגלובלית עוברת בימים אלה שינויים דרמטיים. האם יחסי ישראל-ארצות הברית יישארו חסינים בפני התהפוכות והשלכותיהן המגוונות, האם מה שהיה הוא שיהיה (בכפוף להתאמות נסיבותיות), האם נכסיותה של ישראל תגבר על משקל הנטל שהיא עלולה להיות עבור ארצות הברית? בתשובה לשאלות אלה,

הכרסום הניכר בשלושת הנדבכים של "היחסים המיוחדים" – האתוס והאינטרסים המשותפים וכן מגמות פוליטיות בקרב הקהילה היהודית האמריקאית - אינו מבשר טובות.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט